

”Dagmarhussamlingen” på Det Kgl. Bibliotek

Afcand.polit., Danmarks Biblioteksskole, Ole Harbo

Engang i midten af 1980'erne kom jeg på sporet af en tysk pladesamling på Det Kgl. Bibliotek. Under arbejdet med et andet projekt stødte jeg på en notits i tidsskriftet *Bogens Verden* fra 1945 med følgende indhold: ”Det Kgl. Bibliotek har faaet en uventet stor Forøgelse af sine Samlinger ved Tysklands Kapitulation. Denne foregik jo temmelig hurtigt, saa der som bekendt ikke blev Tid til at medtage alt, hvad man havde samlet sammen. Især aandelig Føde synes man at have efterladt. Navnlig i ”Vesterport” blev der gjort store Fund. Man fandt her ikke færre end 8000 Grammofonplader, for Størstedelen klassisk Musik, og tillige fandtes et anseligt Bibliotek, særlig af tysk Skøn- og Faglitteratur. Ogsaa i det tyske videnskabelige Institut i Østre Alle fandtes et meget righoldigt Bibliotek. Alt blev omgaaende beslaglagt og overleveret til Det Kgl. Bibliotek. Det er Rigsbibliotekarens Hensigt at fordele Bøgerne til andre Statsbiblioteker, naar man engang har faaet det hele gennemgaaet og bragt i Orden.” (Efter Berl.Tid.)¹

Næste skridt var så at læse rigsbibliotekar Svend Dahls foredrag på Danmarks Biblioteksforenings årsmøde i oktober 1945, hvor man får lidt mere at vide: ”Først fik vi ganske vist en stor Bogmasse gratis, idet vi straks efter Befrielsen

med de allierede Myndigheders Tilladelse beslaglagde en Mængde Bøger, som Tyskerne havde efterladt sig, ialt ca. 20.000 Bind, deriblandt hele det saakaldte videnskabelige Institut, som Tyskerne havde stiftet i København under Besættelsen, og hvor der var Talrige værdifulde Bøger og Tidsskrift-rækker. Det bliver nu efterhaanden alt sammen fordelt mellem Statens forskellige Biblioteker, og da meget i Forvejen findes i de københavnske Biblioteker, vil særlig Statsbiblioteket i Aarhus og de videnskabelige Institutter ved Aarhus Universitet komme til at nyde godt af Tyskernes Vindskibelighed.

Foruden Bøger beslaglagde vi ogsaa ca. 8000 helt nye Grammofonplader med Musik, og denne udmærkede Samling vil nu blive Grundstammen i det Diskotek, som vi allerede tidligere havde haft Planer om at etablere som et nyt Led i vor Musikafdeling.

Den store Beslaglæggelse repræsenterer den sidste Opblussen af tysk Tilvækst for længere Tid, thi det vil sikkert vare Aar, inden tysk Videnskab atter vil kunne lade høre fra sig....”²

Der knytter sig den lille ”krølle” til beslaglæggelsen, at denne fandt sted allerede d. 6. maj 1945, så den omtalte tilladelse fra de allierede myndigheder, SHAEF, kunne først opnås efterfølgende, hvilket skete d. 15. maj.³

Ved en samtale med en medarbejder på Det Kgl. Bibliotek fik jeg det indtryk, at pladesamlingen var tys-tys; men det gik aldrig op for mig hvorfor, om det var på grund af samlingens indhold og proveniens eller om det var, fordi den henlå ubearbejdet. Det var imidlertid nok til at vække nysgerrigheden, og i efteråret 1988 henvendte jeg mig så til bibliotekets chef og

„Dagmarhussamlingen“ skønnes at bestå af ca. 7.000 plader. Plademærkerne, som f.eks. Polydor, Telefunken og Odeon, er velkendte, og der er ingen grund til at formode, at samlingen indeholder unika, idet der er tale om massudgivne grammofonplader. (Foto: Det Kongelige Bibliotek).

bad om adgang til samlingen. Tilladelsen blev givet med det samme; men på grund af andre gøremål fik jeg først i 2002 tid til at se nærmere på pladesamlingen.

Deutsche Informations-Bibliothek

Biblioteket var en del af den tyske kulturafdeling, der ved befrielsen havde til huse i "Vesterport", og altså ikke i "Dagmarhus", selv om samlingen kaldes således i intern jargon.⁴

Biblioteket havde tidligere haft adresse på Trondhjems Plads 3 på Østerbro. Det er fra dette bibliotek pladesamlingen stammer.

Svend Dahl anfører i sit foredrag, at pladerne er helt nye; men de har nu ikke været helt ubenyttede, for sammen med det efterladte kartoteksmateriale befinder sig en lille benytterstatistik, der dækker perioden 2.

– 31. januar 1945. I denne periode har der været i alt 856 besøgende på biblioteket, svarende til mellem 20 og 50 om dagen. Af de 856 besøgende angives 256 at være danskere og 600 tyskere. Hvis disse tal, der er de eneste, vi har, er bare nogenlunde repræsentative, betyder det, at der gennem besættelsesårene må have været mange tusinde benyttelser af pladerne.

Materialerne

Jeg skønner, på linie med John T. Lauridsen⁵, at samlingen er på ca. 7.000 plader. Jeg har ikke talt pladerne eller kartotekskortene; men der er snarere 7.000 plader end de oprindeligt nævnte 8.000.

Pladerne opbevares i et afsides kælderrum under Det Kgl. Biblioteks gamle bygning i de originale jalousiskabe, der imidlertid er meget vanskelige at åbne, dels fordi låsene er

M.Bruch

Archivnummer: 1805 A

Violinkonzert Nr.1 g-moll op.26
1.Vorspiel: Allegro moderato 1. Teil

Ausführende: Prof. G.Kuhlenkampf, Violin
Berliner Philharmoniker
Dir.Generalmusikdirektor Joseph Keilberth

Herstellerfirma: Telefunken

Bestellnummer: SK 3172

Materialet, der knytter sig til „Dagmarhussamlingen“, omfatter bl.a maskinskrevne kartotekskort (Foto: Det Kongelige Bibliotek).

rustet fast, dels fordi nogle af hylderne har slået sig og er faldet ned, så kun en del af pladerne kunne umiddelbart tages i nærmere øjesyn.

Plademærkerne er de velkendte Brunswick, Columbia, Elektrola, Gloria, Odeon, Polydor, Die Stimme seines Herrn og Telefunken, og der er ingen grund til at formode, at samlingen indeholder unika, idet der er tale om masseudgivne grammofonplader.

Der findes forskelligt materiale knyttet til pladesamlingen. Det gælder den foran omtalte benytterstatistik, og det gælder kartotekskort, der er ordnet alfabetisk efter komponistens navn, herudover henligger der en bunke med uordnede kartotekskort. Der foreligger 3 ringbind med forskellige oversigter.

I det første er der en genreopdelt fortegnelse under følgende overskrift: "Folgende Schallplatten sind nicht im Katalog aufgeführt, da sie nur in 1 Exemplar vorhanden sind." Man har tilsyneladende ville spare på de plader, man kun havde et eksemplar af. Derefter følger: "Edward Grieg. Komponistenbildnis" med henvisninger til de relevante numre i samlingen. Endelig er der en fortegnelse over pladerne ordnet alfabetisk efter komponist, fra Agerby til Zillner.

I det andet ringbind er der en genreopdelt liste over pladerne med følgende kategorier: 1) Sange – Lieder, med folkeviser, forskellige sange og folkedanse, 2) Sange (Julesange) – Lieder (Weihnachtslieder), 3) Marschmusik, 4) Underholdnings- og Dansemusik, 5) Børnesange, 6) Gymnastikplader (musikakkompagnement), 7) Forskelligt, herunder bl.a. Olympiadeklokkerne og anden olympiademusik og 8) Taleplader med tysk poesi.

I det tredje ringbind er der en alfabetisk fortegnelse som i det første.

Herudover findes der en række stencilerede hefter, de fleste i flere eksemplarer, til formidling af bestemte emner: Symfonier (7 sider), Underholdningsmusik (55 sider), Marscher (7 sider), Marscher med Sang (22 sider), Instrumentalmusik (26 sider), Symfonisk musik (26 sider), Julens Toner (8 sider), Vals og Tango (5 + 6 sider), Kammermusik (16 sider), Operettemusik (42 sider), Foxtrott (36 sider) samt 11 eksemplarer af et hefte: Wolfgang Amadeus Mozart 1756-1791 på 7 sider.

Flere af hefterne bærer stempel med: Deutsche Informations-Bibliothek. København Ø, Trondhjems Plads 3.

De mange materialer indikerer, at der har været arbejdet seriøst med formidlingen af musiksamlingen.

Musikgenrer

Som det fremgår af ovenstående er der tale om et bredt repertoire, og udover de omtalte emner er der en stor mængde operamusik, der er nationalmelodier, herunder den danske, den svenske, den finske, den spanske og den tyske; men ikke den norske. Der er politiske slagsange som Holst-Wesselsangen og den spanske falangens kampsang, men der er også et udvalg af jazz-musik, bl.a. Saint Louis Blues, som næppe kan karakteriseres som politisk korrekt i datiden.

Det er den klassiske musik i bred forstand, der fylder mest, og det er den, der i det følgende skal karakteriseres nærmere.

Flest indspilninger er der af julesalmen "Stille Nacht" (Glade jul), og der er en stor mængde med Peter Kreuder ved flyglet og hans "Tanz-Rhytmiker", der spiller operette og filmmelodier. Både Carl Orffs og Werner Egks olympiademusik er repræsenteret.

Deutsche Informations-Bibliothek
Kopenhagen Ø. - Trondhjems Plads 3

Kammermusik

Til „Dagmarhussamlingen“ hører en række stencilerede hefter, de fleste i flere eksemplarer, til brug ved formidling af bestemte emner. Flere af hefterne bærer stempel med: Deutsche Informations-Bibliothek. Kopenhagen Ø, Trondhjems Plads 3. (Foto: Det Kongelige Bibliotek).

Orkestre og ensembler

Richard Strauss' "Till Eulenspiegel" findes med Berliner Statsoperas orkester og med komponisten selv som dirigent, men man kan også vælge Wienerphilharmonikernes version med Clemens Krauss som dirigent. De gode og berømte orkestre er med, som f.eks. Sächsische Staatskapelle under Karl Böhm; men der forekommer også en række orkestre knyttet til militære enheder, politi eller det nazistiske partis organisationer. Eksemplerne herpå er mange: Musikkorps der Infanterie Lehr-Bataillons der Infanterie-Schule, Musikkorps der Flieger Horst-Kommandantur Königsberg i. Neumark mit Soldatenchor, Musikkorps des Panzer-Regiments 5, Stabs-Musikkorps der Ordnungspolizei, Musikzug der SA-Wachstandarte og Musikkorps Regiment General Göring.

Også de to berømte drengekor, Wiensängerknaben og Thomanerkoret fra Leipzig er med på pladerne.

Udover Richard Strauss kan man også finde komponisterne Pfitzner, Orff og Egk som dirigenter af egne rækker og udover de allerede nævnte dirigenter findes hele sriben af kendte tyske og østrigske dirigenter fra perioden: Furtwängler, Knappertsbusch, Heger, Schmidt-Isserstedt samt Herbert von Karajan. Også italienske Victor de Sabata og Tulio Serafin er med ligesom Erich Kleiber er med på et par stykker, selv om han forlod Tyskland i 1934 i protest mod naziregimet; men Fritz Busch, der også emigrerede i protest og Bruno Walter, der var jøde, er der overhovedet ikke.

Hele rækken af de store klassiske komponister inden for symfonisk musik og opera er med, ligesom Max Reger, Louis Spohr og Chr. Sinding er der; men man

leder forgæves efter Mahler, Mendelsohn, Offenbach og Schönberg, hvis musik var udelukket i Nazityskland.

Solisterne

Der er flest klaversolister blandt musikerne, hvoriblandt Claudio Arrau, Edwin Fischer, Wilhelm Kempff, Walther Rehberg og Michael Raucheisen; men også violinisten Wolfgang Schneiderhahn er med.

Der er mange fremragende sangere blandt solisterne. På spindesiden f.eks. Erna Berger, Maria Cebotari, Frida Leider, Carla Spletter, Tiana Lemnitz, Maria Reining, Adele Kern og Viorica Ursuleac; men også "nattergalene", den chilenske Rosita Serano og den tyske Erna Sack, den sidste oven i købet med bl.a. melodier fra filmen om den svenske nattergal, Jenny Lind. Erna Sacks store popularitet i datiden viser sig tydeligt i de mange indspilninger med hende. Der er også en enkelt plade med Elisabeth Schwarzkopf (Wiener Blut), hvis solistkarriere begyndte under krigen. Den store wiensanger Maria Jeritza er der ikke, men hun var emigreret til USA for at undgå nazismen i Østrig.

Blandt mændene finder vi: Julius Patzak, Peter Anders, Heinrich Schlusnus, Franz Völker, Karl Schmitt-Walther, Willi Domgraf-Fassbaender, danske Helge Rosvænge, svenskerne Jussi Björling og Torsten Ralf samt italienerne Beniamino Gigli og Enzo Pinza; men de jødiske sangstjerner er der ikke: Joseph Schmidt, Richard Tauber, Jan Kiepura og Alexander Kipnis.

Konklusionen

Pladesamlingen afspejler på mange måder det tyske plademarked under nazismens seneste år. Der er en konsekvent udelukkelse af jødiske komponister og musikere, hvis

Omslaget til „Dagmarhussamlingens“ hefte om emnerne vals og tango. De mange materialer indikerer, at der har været arbejdet seriøst med formidlingen af pladesamlingen. (Foto: Det Kongelige Bibliotek).

plader blev udgivet i Tyskland inden 1933 og derefter mange steder i andre lande.

Der er også et fravalg af kunstnere, der tog afstand fra nazismen ved at forlade Tyskland som Fritz Busch; men en enkelt plade med Erich Kleiber som dirigent viser, at konsekvensen ikke var total. Heller ikke Torscanini, der ikke ville optræde i Tyskland, er repræsenteret.

Også den slaviske musik er fraværende selv om den først blev uønsket fra 1941.

Der er en hel del nordisk musik både repræsenteret ved komponister, dirigenter og solister, så der synes at være forsøgt en tilpasning til et dansk publikum. Det kan måske også være grunden til, at der er jazz-musik i samlingen.

Jeg har ikke andre steder i litteraturen end de forannævnte stødt på omtale af pladesamlingen og dens brug; men den må formodes alene at have været til brug på stedet og det eneste, vi kender til benyttelsen, er den lille statistik fra januar 1945 med 856 benyttede, hvoraf 256 var danskere og 600 tyskere.

Med hensyn til de forskellige genrer virker samlingen repræsentativ, idet hele plademarkedet er dækket, og der afspejles en fornemmelse for popularitet i det antal plader, der findes med de forskellige solister.

Selvom mange af datidens plader er ødelagte eller forsvundne, er der ikke nogen grund til at tro, at der i samlingen befinder sig sjældenheder; men det kan ikke

udelukkes, at der findes ubenyttede eller meget lidt benyttede eksemplarer, der vil kunne bruges som grundlag for overspilning til CD, således som det sker i stort omfang overalt i verden.

Pladernes opbevaring er langt fra optimal, idet de helst skal stå i lodret position. Det har de oprindeligt gjort; men på grund af jalousiskabenes tilstand står en hel del af pladerne skævt på hylderne.

Svend Dahl omtalte pladesamlingen som grundlag for et planlagt diskotek i forbindelse med Det Kgl. Biblioteks musikafdeling. Dette mål blev ikke realiseret. Da diskussionerne herom kom i 1980'erne endte det med, at Statsbiblioteket fik overdraget Nationaldiskoteket og de opgaver der hermed følger.

Noter

¹ Bogens Verden, 27. Aarg., 1945, s. 135-36

² Bogens Verden, 27. Aarg., 1945, s. 286-87

³ De danske nazister 1930-45. En forskningsoversigt af John T. Lauridsen, Det Kgl. Bibliotek 1995, s. 64

⁴ *ibid.*, s. 65

⁵ *ibid.*, s. 65